

Antalya'daki Selçuklu Dönemi yapılarında bahçe mekânının analizi

Analysis of the gardens from Seljuk period in Antalya

Buket ŞENOĞLU, Veli ORTAÇEŞME

Akdeniz Üniversitesi, Ziraat Fakültesi, Peyzaj Mimarlığı Bölümü, 07070, Antalya, Türkiye

Sorumlu yazar (Corresponding author): B. Şenoğlu, e-posta (e-mail): buketzenoglu@hotmail.com

MAKALE BİLGİSİ

Alınış tarihi 18 Ağustos 2015
Düzeltilme tarihi 04 Ocak 2016
Kabul tarihi 06 Ocak 2016

Anahtar Kelimeler:

Bahçe
Yivli Minare
Evdır Han
Kırkgöz Han
Selçuklu Av Köşkü

ÖZ

Bu araştırmanın amacı, Anadolu'ya yerleşen ilk Türk devleti olması dolayısıyla Türk bahçe kültürünün temelini oluşturacağı düşünülen Anadolu Selçuklu Dönemi'nin Antalya'da yer alan yapılarında bahçelerin özelliklerinin ortaya konmasıdır. Bu bağlamda, avlular ve avlularda yer alan elemanlar, bahçe duvarları ve kapıları, mezarlık olarak kullanılan alanlar, heykel niteliği gösteren eserler, Selçukluların büyük önem verdikleri sulama sistemleri ve su yapıları ile bitkisel peyzaj unsurları incelenmiştir. Araştırma sonucunda, Selçuklu bahçelerinin formal tasarım kalıbına sahip bahçeler olmadığı, doğaya belirli bir şekil vermekten öte onun bir parçası olma felsefesine uygun olarak tasarlandığı ve daha çok işlevsel özelliklere sahip olduğu saptanmıştır.

ARTICLE INFO

Received 18 August 2015
Received in revised form 04 January 2016
Accepted 06 January 2016

Keywords:

Garden
Yivli minaret
Evdır han
Kırkgöz han
Seljuk hunting lodge

ABSTRACT

The aim of this research is to find out the features of Seljuk gardens in the context of examples in Antalya. Seljuks was the first Turkish state in Anatolia and, it is for this reason that their garden culture is considered to be the basis of the Turkish garden culture. In this regard, information about the courtyards, elements in the courtyards, garden walls and gates, cemeteries, monuments having sculpture character, irrigation systems and water structures, and plants were examined. It was determined that Seljuk gardens didn't follow any formal design principles. They were well suited to the philosophy of being a part of the nature rather than giving a certain shape to the nature. It was concluded that Anatolian Seljuk gardens were more functional in nature.

1. Giriş

Yapılar ve bahçeler geçmiş, bugün ve gelecek arasında ilişki kuran, tarihin belirli dönemlerinde toplumların yaşam koşullarını, kültür düzeyini, yaratıcılarının tasarım gücü ve isteklerini yansıtan değerli kültür miraslarıdır (Köylü 2003). Anadolu Selçukluları, göz alıcı mimari bir tarz ve özgün süslemelerle inşa edilmiş olan camileri; abidevi portalleri ve geniş eyvanlarıyla hem mimari hem de eğitim konusunda bir dönüm noktası niteliğinde olan medreseleri; toplumun ekonomik eğilimleri ve potansiyelinin doğrudan bir ifadesi olan, işlevsel bir ticaret yapısı olarak önemli merkezleri birbirine bağlayan kervan yolları üzerinde inşa edilmiş olan han ve kervansarayları; ormanlar, bağlar, bahçeler içinde, su kenarlarında, göllerdeki adalarda, bazısı tek, çoğu iki katlı yapı halinde inşa edilmiş olan hem eğlence ve av köşkü, hem sultanların yolculuklarında konaklama-dinlenme yeri ve hem de haberleşme ve denetleme karakolları görevi taşıyan saray ve köşkleri Anadolu coğrafyasının kültürel mirasına kazandırmışlardır.

Türk bahçeleri konusunda ülkemizde çeşitli çalışmalar bulunmakla birlikte, bu çalışmaların genel olarak Osmanlı Dönemi bahçeleri konusunda detaylandırıldığı, Anadolu Selçuklu Dönemi bahçeleri konusunda ise yeterli bilgi ve verinin olmaması sebebiyle, dönemin yaşam kültüründen yola çıkarak tahminlerde bulunulduğu görülmektedir. Eldem (1976), "Türk Bahçeleri" adlı eserinde mevcut bahçelerle ilgili gözlemler ve resimli, yazılı belgeler ışığında, Türk bahçe sanatının mesirelerden, çayırırlardan ve büyük bahçelerden oluşan, doğaya geçişi sağlayan doğal bahçeleri ve kapalı küçük alanları kaplayan ev, konak, saray bahçelerinden oluşan, mimari ile yakınlığı fazla olan bahçeleri içerdiğini belirtmiştir. Akdoğan (1995), Sanat Dünyamız isimli kültür dergisinde yayınlanan "Dünden Bugüne Bahçe Kültürümüz" isimli yazısında, Türklerin göçebelik döneminden bu yana etkilenmiş oldukları kültürleri ve bahçe stillerini, Osmanlı dönemine ait Topkapı, Dolmabahçe ve Yıldız Sarayları'nın bahçe düzenlemelerini anlatmış, Türk bahçe zevkini temsil eden öğeleri ortaya

koymuştur. Atasoy (2002), “Hasbahçe: Osmanlı Kültüründe Bahçe ve Çiçek” isimli eserinde padişaha ait bahçelerle ilgili görsel ve yazılı kaynakları kullanarak Osmanlı dönemi bahçelerini çok yönlü bir yaklaşımla incelemiştir. Avcı (2005), “Antalya Kenti Geleneksel Türk Konutlarında Bahçe Mekânının Analizi” isimli yüksek lisans tezinde Antalya Kenti’nde koruma statüsüne sahip geleneksel konut bahçelerini analiz etmiş, ortak özelliklerini belirlemiş ve bahçe mekânını şekillendiren faktörleri ortaya koymuştur. Şahin ve Erol (2009), “Türk Bahçelerinin Tasarım Özellikleri” isimli Türk bahçeleri üzerine araştırmaları içeren makalelerinde, bahçe sanatı tarihinde önemli bir yeri olan Türk bahçelerinin temel tasarım özelliklerinin ortaya konulmasını hedeflemişlerdir. Çınar ve Kırcı (2010), “Türk Kültüründe Bahçeyi Algılamak” isimli makalelerinde Türk toplumlarında tarihsel süreç içerisinde bahçeyi algılayış biçimindeki farklılıklar ile çeşitli sanat dallarında ve bahçelerde bu değişimlerin yansımalarını incelemiş, Türk bahçe kültürünü sembolize eden bitkileri vurgulamışlardır. Redford (2008) ise, Anadolu Selçuklu Bahçeleri (Alaiyye) isimli eserinde, Alanya’daki Selçuklu Dönemi’ne tarihlenen köşk yapılarının dış mekân kullanımlarını detaylı bir şekilde incelemiş, tarım alanlarını, sulama sistemlerini, av bahçelerini içeren bir bahçe anlayışını Alanya peyzajı kapsamında ortaya koymuştur.

Panteist inançtan gelen Türkler için doğayla olan temas her zaman özel bir düzeyde olmuştur. Gezinliğinin sonucu olarak, Türklerin doğa kavramı bahçe sınırları içinde kalmamış; ovalar, ırmaklar ve dağlar ölçeğinde düşünülmüştür. Belirlenmemiş bir zaman dilimi ve zevk için çevrelenmiş ve kültüre alınmış bir arazi parçası fikri çok daha sonraları, yerleşik kültürler ile karşılaşmaları sonucu ortaya çıkmıştır (Evyapan 1986). 10. yüzyılda Türklerin bir kolunun İslam dinini kabul etmesiyle yeni bir insan-doğa ilişki anlayışı başlamıştır. Örneğin, doğu felsefesinde yer alan, daha sonraları dinsel inanç düzeyine yükselen “cennet bahçesi” düşüncesi bu ilişkiler içinde belki de en anlamlı ve somut olanıdır (Şahin ve Erol 2009). Suyu, meyvesi, yeşilliği, serinliği ve huzur vericiliği ile karakterize edilen “cennet bahçesi” ideali, Türk Bahçesinin doğayla hem formal hem de informal ilişkilerinin biçimini saptamada önemli etkenlerden birisidir (Kayakent 1999). 11. yüzyılın sonundan itibaren Anadolu’da bulunan Selçuklular, 13. Yüzyılda bir imparatorluk kurmalarından sonra daha çok Anadolu’nun iç kesimlerinde gelişim gösterirken genelde mevcut kentleri kullanmışlar; çok az sayıda yeni yerleşim kurmuşlardır. Dış düzenden çok iç düzene önem veren Selçuklu kentlerinde görülen külliye, kervansaray, medrese gibi yapılar daima iç avlular çevresinde yapılandırılmışlardır. Avlularda genelde havuzlar ve kanallar sistemi kullanılmıştır. Selçuklular yazlık ve kışlık olmak üzere geniş bahçe ve avlulara sahip iki tür saray inşa etmişlerdir. Konya Köşkü, Beyşehir-Kubadabad Sarayı, Kayseri-Keykubadiye Sarayı ve Alanya Köşkü bu dönemin sarayları olup; sahip oldukları bahçeler kompleksinde Selçukluların suya, manzaraya verdiği önemle, bu alanlar eğlenme, dinlenme, rekreasyon ve av amaçlı kullanılmışlardır. Anadolu Selçukluları ve İran arasındaki kültürel ve tarihsel yakın ilişkilerin bir sonucu olarak, bu dönemde İslami İran dünyasından Anadolu’ya saltanata ilişkin av ve bahçe geleneği aktarılmıştır (Atalay Seçen 2011).

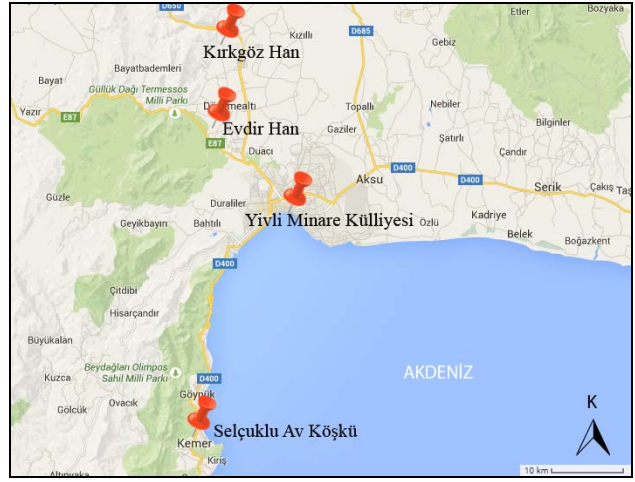
Bu bilgiler ışığında, göçebe yaşantısının bir kalıntısı olarak dış mekânda yaşamaya büyük önem vermiş olan; gök, dağ, taş ve ağacın kutsal sayıldığı bir inanıştan gelip, İslam dinini benimsedikten sonra “Cennet Bahçeleri” betimlemesiyle karşılaşan Türklerin dünyadaki yaşamlarında da buna benzer bahçelere sahip olma idealleri olduğu düşüncesinden yola

çıkarak Antalya kentinden seçilmiş örnekler üzerinden Anadolu Selçuklu Dönemi bahçe anlayışının çözümlenmesi ve karakteristik özelliklerinin ortaya konulması amaçlanmıştır.

2. Materyal ve Yöntem

2.1. Materyal

Araştırmanın ana materyalini Antalya kentinde yer alan Selçuklu Dönemi’ne ait 1 adet yapılar kompleksi, 2 adet kervansaray ve 1 adet av köşkü oluşturmaktadır. Bunlar: Antalya’nın tarihi kent merkezi Kaleiçi’nde yer alan Yivli Minare Külliyesi; Antalya’nın 18 km kuzeybatısında, Korkuteli karayolu üzerinde yer alan Evdir Han; Antalya-Burdur yolu 30. km’deki Kırkgöz Han ve Kemer Belediyesi sınırları içindeki Selçuklu Av Köşkü’dür (Şekil 1). Araştırmanın yardımcı materyalleri; çalışma kapsamındaki alanlar ile ilgili kitap, makale ve belge niteliği olan bilgiler ile seyahatnameler ve eski fotoğraflardır.

Şekil 1. Araştırma alanlarının konumu (google haritalar).

Figure 1. The locations of the survey areas (google maps).

2.2. Yöntem

Araştırmanın birinci aşaması olan literatür çalışmalarında; arşiv kayıtları, seyahatnameler ve diğer yazılı/görsel belgeler incelenmiştir. İncelenen yapılara ve çevrelere ait, günümüze ulaşamamış bahçelerin yerleri ve bahçe materyalleri literatür çalışmaları ile tespit edilmiştir. **Araştırmanın ikinci aşaması** olan arazi çalışmalarında, seçilen örneklerin çevrelerinde ve yapıların üzerinde bahçe materyali özelliği taşıyan unsurlar belirlenmiştir. Bu materyallerden daha önce incelenmiş olanların hâlihazırda ölçülerine araştırma kapsamında yer verilirken, var olmayanların da ölçümleri yapılmıştır. **Araştırmanın üçüncü aşamasını** oluşturan büro çalışmalarında, AutoCAD programı ile araştırma alanlarının plan çizimleri yapılmış, bahçe mekânları ve bahçe materyallerinin yerleri bu planlarda gösterilmiştir. **Araştırmanın dördüncü aşamasında** ise elde edilen veriler genel başlıklar altında toplanarak analiz edilmiş ve bahçe materyallerinin değerlendirmesi yapılmıştır.

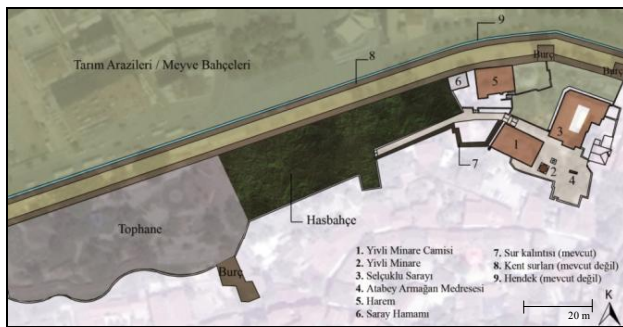
3. Bulgular

3.1. Yivli Minare Külliyesi

Kaleiçi Selçuk Mahallesi'nde yer alan Yivli Minare Külliyesi, adını Antalya kentinin simgesi olan Yivli Minare'den almaktadır. Selçuklu Dönemi dokusunu kent ölçeğinde en iyi derecede koruyabilmiş olan külliye, çeşitli sosyal işlevli yapıların bir araya getirilmesiyle oluşmuş olan bir yapılar topluluğu olma özelliği ile geleneksel külliye formunun Antalya kentindeki tek örneğidir. Külliye içinde Yivli Minare Camisi, İmaret Medresesi, Atabey Armağan Medresesi, Nigar Hatun Türbesi, Zincirkıran Mehmet Bey Türbesi, Mevlevihane ve Hamam yapıları bulunmaktadır.

3.1.1. Yivli Minare Külliyesi'nde bahçe mekânının analizi

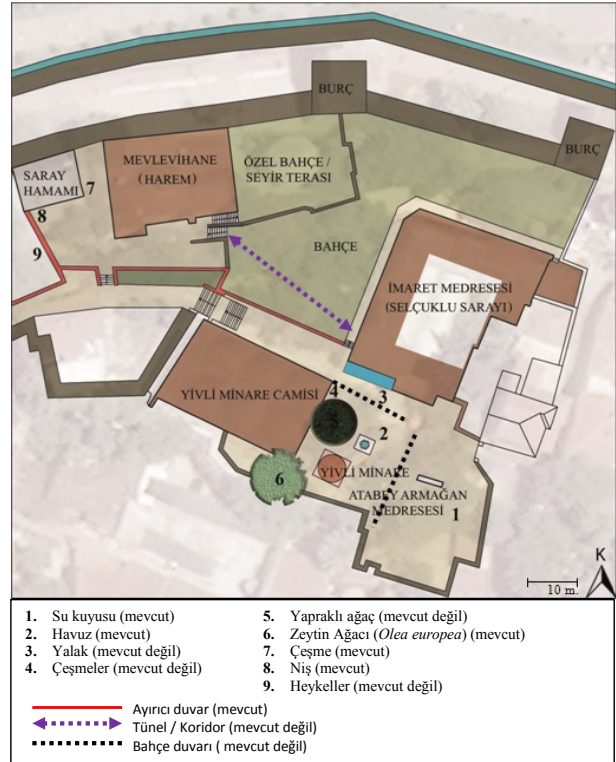
Yivli Minare Camisi'ne bitişen ve topografyanın eğim çizgisi boyunca çeşitli kırılmalar yaparak dış sura paralel olarak aynı yöne doğru ilerleyen bir sur vardır ki, Selçuklu anıtsal inşaatlarının yoğunlaştığı kesimin batısında, adeta kamuya kapalı olduğu izlenimi veren özel bir sahayı çevirmektedir. Buranın, Selçuklu Dönemi'ndeki adıyla saraya ait "Hasbahçe" denilen özel bir bölüm olduğu düşünülmektedir (Yılmaz 2002). Yivli Minare Camisi'nin batısına doğru ilerlendiğinde, Cumhuriyet Meydanını da kapsıyor olabileceği düşünülen bu alanın kesin lokalizasyonu eldeki verilerle tespit edilememektedir. Ancak Yılmaz (2006)'ın aktardığı 19.yüzyıl şer'iyye sicillerinde geçen "Has Bahçe ile Zeytinlik nâm mahalden toblar olduğu mahalle varınca..." şeklindeki cümle, belgede geçen "Hasbahçe ve Zeytinlik" adlı yerlerin günümüzde de Tophane olarak adlandırılan ve belgede "toblar olduğu mahal" şeklinde geçen alanın yanında olması gerektiği düşüncesini uyandırmaktadır (Şekil 2). Yazılı kaynaklarda sadece ismi geçen ve günümüze hiçbir kalıntısı ulaşamamış bu Hasbahçe'nin ne şekilde düzenlendiğini ortaya koymak imkânsız olsa da Alâeddin Keykubad döneminde yaptırıldığı bilinen Keykubadiye ve Kubad Abad Sarayları'nın bahçe mekânlarına dair bilgilerden yola çıkılarak bazı ipuçları yakalanabilmektedir. Redford (2008)'in belirttiği üzere; ziyafetler, diplomatik karşılamalar, çadırlar ve köşkler Keykubadiye'de dile getirilmektedir. Bu bahçeler, yüksek çevre duvarları ve yeşil çitler ile kuşatılmıştır ve iyi bir sulama sistemine sahiptir. Bu bağlamda Yivli Minare Külliyesi'ndeki Hasbahçe'nin sultan ve maiyetinin dinlenmesine ve eğlenmesine olanak sağlayan, diplomatik karşılamaların yapıldığı, ziyafetlerin verildiği, alanı çevreleyen yüksek sur duvarlarının yeşil çitlerle kuşatıldığı ve kuvvetli bir sulama sistemine sahip olduğu tahmin edilebilir.

Şekil 2. Yivli Minare Külliyesi ve çevresindeki bahçeler.

Figure 2. Yivli Minaret Complex and the surrounding gardens.

Planda Yivli Minare Külliyesi'nin Selçuklu Dönemi'ndeki durumuna ait bahçe materyalleri simgeler ve numaralar ile belirtilerek yerlerinde gösterilmiştir (Şekil 3).

Şekil 3. Yivli Minare Külliyesi'ndeki yapısal ve bitkisel peyzaj öğeleri.

Figure 3. Structural and vegetative landscape items in the Yivli Minaret Complex.

İmaret Medresesi olarak adlandırılan ve Yılmaz (2002)'e göre döneminde Selçuklu Sarayı olan yapının ön cephe hizasından başlayıp bugünkü Mevlevihane ve Mevlevihane Hamamı, Selçuklu Dönemi'nde ise Harem ve Harem Hamamı olduğu düşünülen yapıları da içine alan ortalama 3.00 m. yüksekliğinde, doğal taş malzemeden yapılmış bir bahçe duvarı hanedana ait olduğu düşünülen bu üç yapıyı diğerlerinden kesin surette ayırmaktadır. Bu alanda yer alan Zincirkıran Mehmet Bey ve Nigar Hatun Türbeleri'nin Selçuklu Dönemi'nden sonra inşa edildikleri göz önünde bulundurulduğunda, bu bölgenin Selçuklu Dönemi'nde bağ-bahçe işlevine sahip olan bir alan olabileceği ihtimali akla gelmektedir. Bu düşünceden hareketle, günümüzde Zincirkıran Mehmet Bey Türbesi'nin bulunduğu 35.00 m. kotundaki alanın, hemen yanında yer alan Mevlevihane'ye (Harem) yakınlığı sebebiyle, bir seyir terası ve Harem'e özel, küçük bir bahçe niteliği göstermiş olabileceği düşünülmektedir.

Ayrıca İmaret Medresesi (Selçuklu Sarayı)'nin güneybatı köşesindeki mekânın içinde bulunan yerli kaya, basamak haline getirilip bir kapıya ulaşımının sağlanması amacıyla merdivene dönüştürülmüştür (Yılmaz 2002). 18. yüzyılda şehri gezen Le Bruyen (1728)'in "Bunun bir saray harabesi olduğu, binaların niteliği ve bir binadan diğerine ulaşmayı sağlayan şimdi toprak altında kalmış uzun bir tünelle de doğrulanabilir" şeklindeki cümlesi bu tüneli anlatmaktadır. Söz konusu tünelin ya da koridorun Sarayı (İmaret Medresesi'ni) Harem yapısına (Mevlevihane'ye) bağlayan bir güzergâhta olması akla yatkın gelmektedir.

Küllüye’de günümüze ulaşabilmiş bahçe materyallerinden biri Atabey Armağan Medresesi’nin güney tarafındaki su kuyusudur (Şekil 4.a). Kuyunun yer üstünde kalan bölümü kaidesinden itibaren 70 cm. yüksekliğe sahiptir. Taş malzmeden olan kuyunun dış yüzeyi sıvalı durumdadır. Günümüzde kullanılmayan bu kuyunun Selçuklu Dönemi’nden daha sonra (Osmanlı ya da Cumhuriyet dönemlerinde) yapılmış olduğu düşünülmektedir.

Küllüye’de Riefsthal (1941) tarafından çekilmiş, caminin kuzeydoğu köşesinden başlayan, güneye kıvrıldığı noktada giriş bırakan bir bahçe duvarı görülmektedir. Bu bahçe duvarı yaklaşık 2.00 m. yükseklikte olup doğal taş malzmeden yapılmıştır (Şekil 4.b).

1955 yılına ait olan bir fotoğrafta ise, caminin giriş cephesindeki kapının iki yanında, duvarda üstü yarım daire kemerli iki çeşme ve dört köşe bir lâhit ile onun önünde de gemi şeklinde bir kısmı kırık bir lâhit görülmektedir (Şekil 4.c). Bu lâhit, Le Bruyen (1728)’in “*Bunların arasında su saklamaya yarayan eskiden şüphesiz lâhit olan fakat şimdi bir çeşmeye yalak işlevi gören taştan bir gemi vardı. Üstünde Romalı tarzında giyinmiş birkaç figür görünüyor, onların arasında çok güzel yapılmış altı figürler var*” diyerek kaydettiği lâhit olmalıdır ve kuvvetle muhtemel cami önündeki çeşmelerde kullanılmışlardır (Sönmez 2009).

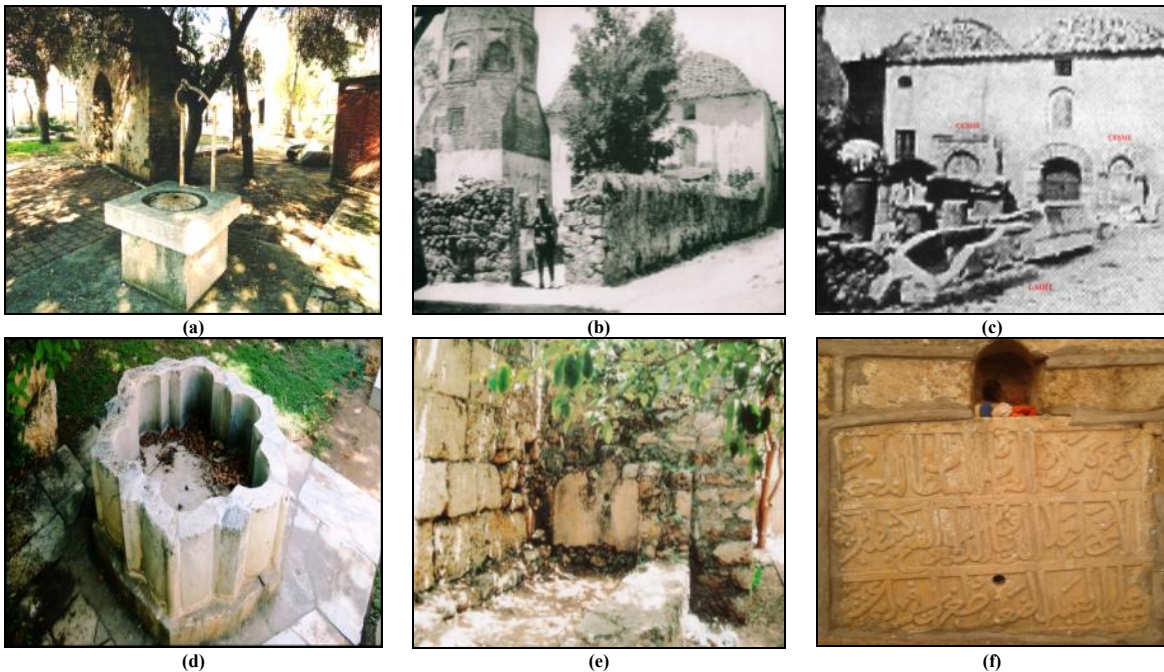
Sönmez (2009)’a göre, cami çevresinde yapılan kazılar sonucu, caminin doğu ve güney cephelerinde Osmanlı mezar ve mezar taşları bulunmuştur. Bu durum söz konusu alanın Osmanlı Dönemi’nde mezarlık olarak kullanılmış olduğunu göstermektedir.

Küllüye’de, günümüze ulaşabilen yapısal peyzaj öğelerinden bir diğeri ise, Yivli Minare’nin kuzeydoğusunda yer alan havuzdur (Şekil 4.d). Bu havuz, beyaz mermer malzeme

kullanılarak yapılmış, hareketli plan yapısına sahip, küçük ebatlarda bir süs havuzudur. Altı dilimli bir plan şemasına sahip olan havuzun çapı 1.40 m., yüksekliği ise kaidesiyle birlikte 65.00 cm.dir. Yılmaz (2002)’e göre, Evliya Çelebi’nin “*Sultan Mahmud’un Nakş-ı Cihan derler ibretlik bir medresesi vardır ki insan gözü yeryüzünde benzerini görmemiştir. Bir Acem ustası gelip var gücünü sarf edip o kadar cilalı ve parlak taşları birbirine öyle kaynaştırmış ki insan hayran kalıp parmağını ısıtır. Kapı ve pencerelerinde, havuz ve şadırvanlarında olan küçük ibretlik nakışlar bir diyarda yoktur*” şeklinde tasvir ettiği yapı bugün İmaret Medresesi adıyla tanınan Selçuklu Sarayı’dır. Metinde geçen havuz ve şadırvanların günümüzde Yivli Minare’nin kuzeydoğusundaki havuz olması ya da sarayın avlusunda daha gösterişli bir başka havuz yapısının bulunması ihtimal dâhilindedir.

Yılmaz (2002), İmaret Medresesi’nin giriş cephesinde, portalin hemen yanında ve ona bitişik olarak yan cephe boyunca uzanan bir çeşme ve yalağın varlığından söz etmektedir. Günümüze ulaşamamış olan bu yalak, yapı duvarından yaklaşık 1.00 m. çıkıntı yaparak inşa edilmiştir ve üzerinde bir çeşme deliği bulunmaktadır (Şekil 4.e).

Küllüyedeki hamam yapısının doğu cephesinde ise neredeyse zemin seviyesinde kısmen okunabilen bir kitabe bulunmaktadır ve ortasındaki delikten bu kitabenin ikincil kullanım olarak bir çeşmenin ayna taşı işlevi kazandığı anlaşılmaktadır (Yılmaz 2002) (Şekil 4.f). Ayrıca Le Bruyen (1728)’in “*Bu yapının yanında, heykel koymaya yarayan, birçok nişleri olan çok yüksek kalın bir duvar var. Bu duvar nişlerinin birinde, Romalı tarzında giyinmiş başsız ve bacaksız bir heykel var. Oldukça iyi yapılmış. Normal ölçüsünden daha büyük görünüyor. Bu heykelin yanında bir benzeri görülüyor. Fakat o kadar çok kırılmış ki; hiçbir şey anlaşılmıyor.*”

Şekil 4. (a) Atabey Armağan Medresesi sınırları içindeki su kuyusu, (b) Yivli Minare ve Camisi önündeki bahçe duvarı-1926 yılı (Riefstahl 1941), (c) Yivli Minare Camisi’ndeki lâhit ve çeşmeler-1955 yılı (Turfan 1997), (d) Yivli Minare’nin kuzeyindeki havuz, (e) İmaret Medresesi güneybatı cephesindeki yalak (Yılmaz 2002), (f) Hamam yapısının doğu cephesindeki kitabe-çeşme.

Figure 4. (a) The draw well within the boundaries of the Atabey Armağan Madrasah, (b) The garden wall in front of the Yivli Minaret and Mosque-1926 (Riefstahl 1941), (c) Sarcophagi and fountains at the Yivli Minaret Mosque-1955 (Turfan 1997), (d) The pool in the north of Yivli Minaret, (e) The trough in the southwest İmaret Madrasah (Yılmaz 2002), (f) Tablet-fountain on the eastern side of the bathhouse.

cümleleriyle anlattığı hamam yapısının yanındaki heykeller ise Roma ya da Bizans döneminden kalıp, kuvvetle muhtemel Selçuklular Dönemi'nde de muhafaza edilerek sanatsal bir öğe olarak kullanıldıklarına işaret etmektedir.

Külliyede birçoğu son dönemlerde dikilmiş olan ağaçların içinde, caminin güneydoğusundaki Zeytin Ağacı (*Olea europaea* L.) asırlık bir ağaçtır (Şekil 5). Gövde yapısı ve dallanma şekli oldukça yaşlı olduğu tespit edilen ağacın Selçuklu Dönemi'nde de var olabileceği düşünülmektedir. Ancak bu ağacın yaşını hesaplayabilmek için dendrokronoloji çalışmalarına ihtiyaç vardır.

Şekil 5. Yivli Minare'nin güneydoğusundaki zeytin ağacı.
Figure 5. Olive tree in the southeast Yivli Minaret.

3.2. Emdir Han ve Kırkgöz Han

Araştırma materyallerinden bir diğeri olan Selçuklu kervansaraylarından Emdir Han; Antalya'dan kuzeye giden kervan yolundaki birinci han, dolayısıyla ilk duraktır. Yapının oturduğu arazi düzdür. Hanın doğusu ve kuzeyi tarım arazileridir. Hanın doğusundan ve güneybatısından geçen eski su yolları mevcuttur.

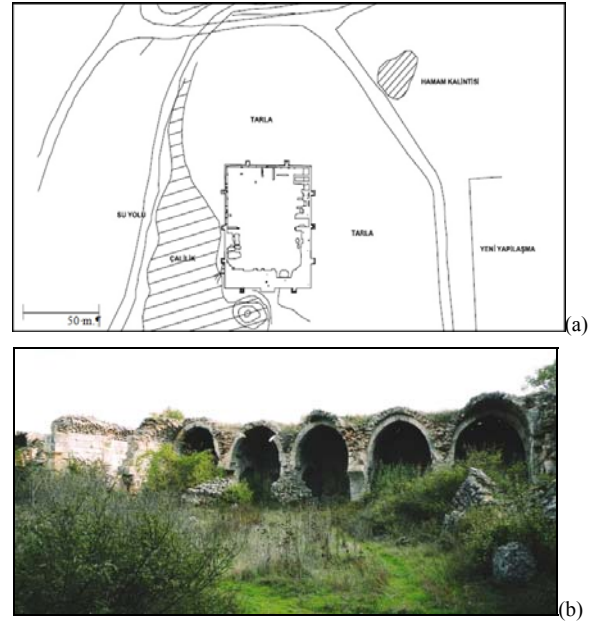
Kırkgöz Han ise, tarihi kervan yollarında Antalya-Afyon arasındaki ikinci durak yeridir. Yakınında su kaynağı olan yapı, bir düzlükte yer almaktadır. Bugün tarım arazileri arasında kalmış olan hanın doğusunda eski bir mezarlık vardır.

3.2.1. Emdir Han ve Kırkgöz Han'da bahçe mekânının analizi

Emdir Han, dört büyük eyvanın çevrelediği ve hücrelerden her birinin açıldığı 47.10 x 34.50 m. avlu planıyla kervansarayların açık mekân kullanımına güzel bir örnek teşkil etmektedir (Şekil 6.a). Bektaş (1999)'un sınıflandırmasına göre, Emdir Han, yalnızca açık ve yarı açık bölümleri olan kervansaray tipine uymaktadır ve avlunun zemini topraktır (Şekil 6.b).

Emdir Han'ın kuzeyinde, günümüzde ızgara kafes ile korunan lâhit mezarlar bulunmaktadır. Araştırmalar sonucu bu mezarların lâhit taklidi ve Müslüman gömüsü olduğu ortaya çıkmıştır (Anonim 2013). Bu mezarlar, Selçuklular'da kervansaray çevresinin ne şekilde kullanımlara sahip olabileceği konusunda bilgi vermektedir.

Kırkgöz Han ise 40.35 x 28.10 m. ölçülerindeki açık avluya ve iki taraftan bu avluya açılan tonozlu hücrelere sahiptir (Şekil 7.a). Öncesinde toprak olan avlu zemini, restorasyon çalışmalarından sonra çakıl ile doldurulmuştur. Avlunun

Şekil 6. (a) Emdir Han ve çevresi (Korkmaz 2005), (b) Emdir Han'ın avlusu.

Figure 6. (a) Emdir Han and surrounding area (Korkmaz 2005), (b) The courtyard of Emdir Han.

ortasında, günümüzde taş ve toprakla dolu halde bulunan ve vaktiyle su kuyusu olduğu düşünülen bir açıklık bulunmaktadır (Şekil 7.b). Bu su kuyusunun çevresindeki kare formlu diğer kalıntıların bir zamanlar burada olabilecek bir köşk, mescit ya da çadırın ayaklarının oturduğu temeller olduğu düşünülebilir (Şekil 7.c). Avlunun kuzeyinde ise seki biçiminde duvar örgüsü ile oluşturulmuş bir unsur vardır. Yaklaşık 1.00 m. yükseklikteki bu unsurlar kervan yolcularının yüklerini bırakabilecekleri alanlar olabileceği gibi, yaz aylarında üzerinde konaklanılan ya da oturlan alanlar olarak da yorumlanabilir (Şekil 7.d). Ayrıca avlunun güneydoğu köşesinde 1.91 x 5.31 m. ölçülerinde ve zemin seviyesinden yaklaşık 50 cm. aşağıda taş ve tuğla malzemeden bir fırın yer almaktadır (Şekil 7.e).

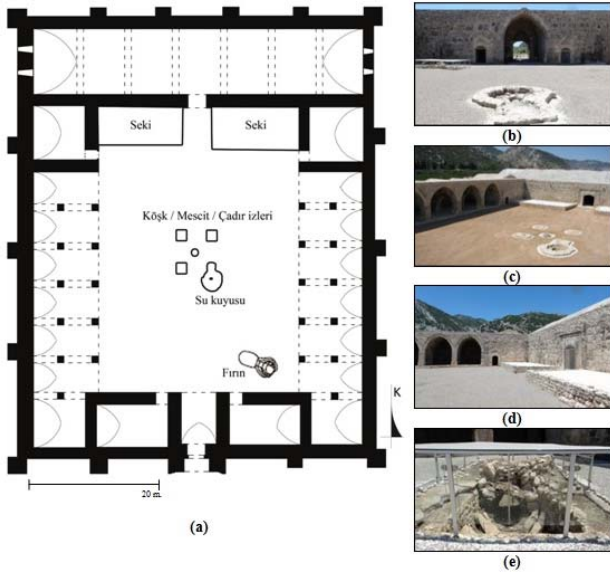
Emdir Han ve Kırkgöz Han Anadolu'nun kervan yollarında birbirini ardında yer almaktadır. Memlük (2013)'ün belirttiği gibi, Selçuklular Dönemi'nde kervan yolları üzerinde tarım bahçelerinin varlığı da göz önünde bulundurulduğunda bu iki kervansarayın çevresinin ve ikisi arasında kalan arazilerde çeşitli üretimlerin yapıldığı tarımsal peyzajların bulunduğunu düşünmek yanlış olmayacaktır.

3.3. Selçuklu Av Köşkü

Selçuklu Av Köşkü ise, Antalya'nın batısında Selçuklu varlığını kanıtlayan tek yapıdır. Yapı, avlu duvarlarının çevirdiği 475 m²'lik bir alanın güneybatı kısmında, batı duvarına bitişik olarak yer almaktadır. Köşkün üç cephesi avlu duvarlarının içinde, yalnızca batı cephesi avlunun dışında kalmaktadır.

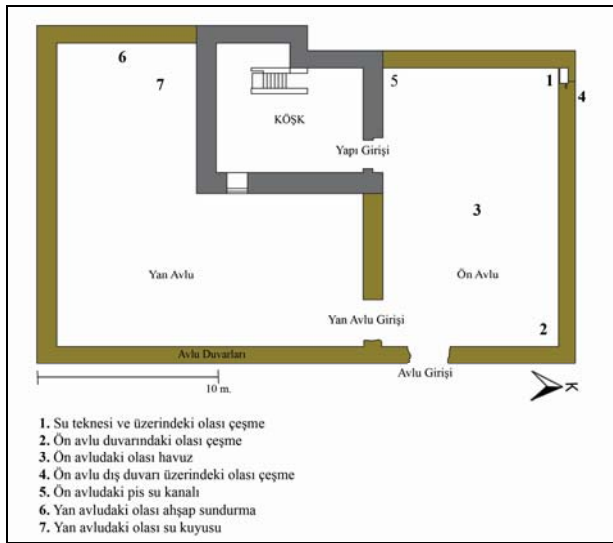
3.3.1. Selçuklu Av Köşkü'nde bahçe mekânının analizi

Avlu duvarları yaklaşık 3.00 m. yüksekliğindedir ve üstü üçgenleşen bir harpuşa ile bitmektedir. Moloz taşla örülmüş duvarların sıvalı olduğu kalan kısımlardan anlaşılmaktadır. Avlunun girişi doğu duvar üzerinde, kuzeydeki ön avluya açılmaktadır (Şekil 8). Ön avludaki kuzey duvar üzerinde, beş adet pişmiş topraktan künkün bağlandığı bir su teknesi

Şekil 7. (a) Kırkgöz Han'ın avlusu (Üreğen 2007), (b) Kırkgöz Han'ın avlusundaki su kuyusu, (c) Kırkgöz Han'ın avlusundaki mescit/köşk/çadır izleri, (d) Kırkgöz Han'ın avlusundaki seki tarzı bölümler, (e) Kırkgöz Han'ın avlusundaki fırın.

Figure 7. (a) The courtyard of Kırkgöz Han (Üreğen 2007), (b) The draw well in the courtyard of Kırkgöz Han, (c) The tracks of mosque/lodge/tent in the courtyard of Kırkgöz Han, (d) Terrace-style sections in the courtyard of Kırkgöz Han, (e) The bakery in the courtyard of Kırkgöz Han.

Şekil 8. Selçuklu Av Köşkü'ndeki bahçe materyalleri.

Figure 8. The garden materials at Seljuk Hunting Lodge.

bulunmaktadır. Doğu kenarındaki künkün avlunun kuzey duvarı içinde boylamasına uzandığını belirten Tükel Yavuz (2000)'e göre, bu durum kuzey duvarda ya da doğu duvarın kuzey ucunda bir çeşme olma olasılığına işaret etmekte ve bir olasılık da ön avluda bu künklerle beslenen bir havuzun varlığını göstermektedir. Kuzeydeki künkün doğrudan duvarın dış yüzüne bağlanması ise, batıdaki duvarın dış yüzüne yapılmış bir çeşmeye işaret etmektedir. Tükel Yavuz (2000), bir ikinci çeşmenin de teknenin kırık ön yüzünde olabileceğini belirtmektedir.

Avlu, yapının kuzey duvarının uzantısı gibi devam eden bir duvarla ikiye bölünmüştür. Yan avlu olarak adlandırılan bu kısmın batı ucunda iki adet granit sütun görülmektedir. Tükel Yavuz (2000)'e göre, avlu duvarlarının bu kısımda daha yüksek ve üst kısımlarının yıkık olması, avlu duvarı üzerindeki hatıl izleri bir araya konduğu zaman burada iki katlı bir ahşap sundurmanın varlığı ortaya çıkmaktadır. Bu sundurmayı şimdi atıl haldeki bu iki granit sütunun taşıdığı düşünülmektedir.

Köşkün çatısında toplanan suyun, bir delik ve kanal vasıtasıyla sundurmanın altında ya da yakınında yer alan bir sarnıçta biriktirildiği düşünülmektedir. Ön avludaki su teknesinden batı duvarı içinde uzanan toprak borunun, sundurmaya su getirmesinin yanı sıra sarnıcı beslemesi de akla yatkındır (Tükel Yavuz 2000).

3.4. Selçuklu Yapılarında Bahçe Öğelerinin Genel Analizi

3.4.1. Yapısal peyzaj unsurları

Araştırma kapsamında incelenen alanlarda yapısal bahçe materyali olarak değerlendirilen unsurların analizleri yapılmış ve yerleri Çizelge 1'de gösterilmiştir.

Çizelge 1. Araştırma alanlarındaki bahçe materyalleri.

Table 1. The garden materials in the research fields.

Bahçe Materyalleri	Araştırma Alanları			
	Yivli Minare Külliyesi	Evdır Han	Kırkgöz Han	Selçuklu Av Köşkü
Avlu	x	x	x	x
Duvar	x			x
Su kanalı	x	x	x	x
Havuz	x			x
Çeşme	x			x
Kuyu / Sarnıç	x		x	x
Heykel	x	x	x	
Kapı	x	x	x	x
Fırın			x	
Mezar	x	x	x	

Avlular: Bilinen en eski dönemlerden bu yana bütün uygarlıkların mimarlığında görülen avlu, çağlar boyunca birçok yapının karakteristik tamamlayıcısı olmuştur. Bilinen en eski örnekleri M.Ö. 3000'lerde Mezopotamya konutlarında görülen küçük iç avlulardır. Bu tür avlular Hellenistik dönem Yunan konutunda "aula" ya da "peristil", Roma konutlarında ise "atrium" olarak adlandırılmıştır (Erdoğan 1996). Araştırma kapsamında incelenen yapılardan pek çoğu, Anadolu Selçuklu Dönemi'nin olduğu kadar, İslam mimarisinin ve aynı zamanda Orta Çağ yapılarının da en önemli dış mekân kullanımlarından olan avlulara sahiptir. Bu durum Selçuklular'ın aktivitelerini iç mekânların uzantısı olan bu açık mekânlara taşıma arzusuyla açıklanabilir ki bu mekânlar, doğal unsurları içeren ortamların yaratılmasına olanak sağlayan, sosyal ve kültürel alanlardır.

Duvarlar: İncelenen yapılarından bazılarının bahçe mekânı olarak nitelendirilebilecek alanlarının bir bahçe duvarı ile sınırlandırıldığı gözlemlenmektedir. Bu duvarların yüksekliklerinin 2.00 ya da 3.00 m. olduğu; harpuşta görevi görmesi için üst kısma üçgen form verildiği; duvar yapımında moloz taş kullanıldığı; duvar cephelerinin horasan harcı ile sıvandırdığı saptanmıştır. Anadolu Selçuklu Dönemi'ndeki bahçelerin bir duvar ile sınırlandırılması, İslam kültüründen kaynaklı mahremiyet ihtiyacı ile yorumlanabileceği gibi, Anadolu'da Bizans Dönemi'nde olduğu gibi korunma ve sahiplenme ihtiyacı ile de açıklanabilir.

Su kanalları: Antalya kentini ziyaret etmiş olan gezginlerin notları incelendiğinde, hemen hepsinin kentteki ve kent dışındaki bahçelerin çok sayıda dere ile sulandığını kaydettikleri göze çarpmaktadır. 1662 yılında şehre gelen Vicent de Stochove, kent dışındaki bahçeleri anlatırken, çiçekli ve meyveli ağaçları sulayan sursuz sayıda derenin varlığından söz etmiş ve bu derelerin ortama serinlik katarak küçük bir cennete dönüştürdüğünü kaydetmiştir. 1840 yılında Antalya'yı ziyaret eden W.H. Bartlett, bahçelerin toprağı yaran derelerle sulandığını ve ardından kayalık yerlerden geçerek buğday değirmenlerini harekete geçirdiğini kaydetmiştir. 1875 yılında Antalya'yı ziyaret eden Julius Seiff ise, şehrin geniş ve sayısız küçük kanallarla sulanan bahçeler arasında kaybolmuş bir görüntüsü olduğunu belirtmiştir. 1890 yılında Antalya'ya gelen Karl Graf von Lanckoronski ise kentin bahçelerinin çok sayıda dere sayesinde sulandığını ve bu sayede kentin bir vaha görüntüsüne sahip olduğunu vurgulamıştır (Anonim 2008). Le Bruyen (1728)'in anlatısında ise Yivli Minare Külliyesi'ndeki Hamam yapısının yakınlarda bir su kanalının varlığına rastlanmaktadır. Ayrıca, Selçuklu kervansaraylarından hem Evdir Han'ın ve hem de Kırkgöz Han'ın sınırları dışında su kanalları mevcuttur. Selçuklu Av Köşkü'nün çevresinde, dağ ve ova arasında yer alan su kanalları ise içleri sıvanmış vaziyette olup, günümüzde atıl vaziyettedir. Bu su kanalları, yapıların su ihtiyacını karşılamasının yanında, çevredeki tarımsal arazilerin ve bahçelerin sulanmasını da sağlamaktadır.

Havuzlar: İncelenen yapılardaki havuz kullanımlarının, geleneksel Türk ev bahçeleriyle olduğu kadar, İslam bahçe sanatı ile de ortak özellikler gösterdiği gözlemlenmiştir. İncelenen örneklerden varılan sonuç, suyun havuzlarda hem fayda hem de estetik açıdan kullanılmış olmasıdır. Dış mekâna serinlik veren bu havuzlar, fayda anlamında künklerden gelen suyun toplandığı birer su deposu niteliği göstermelerinin yanı sıra, buldukları ortama görsel zenginlik katarak estetik peyzaja katkı sağlamaktadırlar.

Çesmeler: Araştırma bulguları sonucunda varlığı tespit edilen çeşmelerin hangi şekillerde tesis edildiğini mevcut verilerle tespit etmek olanaksızdır. Ancak bu çeşmeler işlevselliği ile ön plana çıkarak el-yüz yıkama, bitkileri sulama, serinleme ve fazla suyun dışarı atımını sağlamak için kullanılmışlardır.

Kuyular / Sarnıklar: Suyu kışın ılık, yazın ise soğuk tutan kuyular, gerek formu, gerekse üzerinde yer aldığı zemin dokusu nedeni ile bahçeye işlevselliğin dışında estetik açıdan da katkıda bulunan unsurlardır (Avcı 2005). İncelenen yapılarda tespit edilen bu kullanımlar, Selçukluların suyu depoladıklarını ve gerekli olduğunda farklı amaçlar için kullandıklarını göstermektedir.

Heykeller: Selçukluların gerçek bir heykel sanatı oluşturduklarını söylemek imkânsızdır. Ancak incelenen yapıların taç kapıları, üzerlerindeki ince süslemeleri ile peyzajda birer açık hava heykeli görünümüne sahiptirler. Bunlar dışında ise seyahatnamelerdeki anlatımlarda gördüğümüz, külliye'deki hamam yapısının yanındaki antik heykellerdir. Selçuklular, Antalya kentinde kendilerinden önce hüküm sürmüş medeniyetlerden miras kalmış olan bu heykelleri kullanarak görsel duyum zenginliğine verdikleri önemi kanıtlamışlardır.

Fırın: Araştırma kapsamında incelenen alanlardan sadece Kırkgöz Han'ın avlusunda fırın örneğine rastlanmaktadır. Bu fırının kervan yolcularının yiyecek ihtiyacının karşılanması için kullanılmış olabileceği düşünülmektedir.

Bitkisel peyzaj unsurları

Antalya'yı ziyaret eden hemen her gezgin, bolluk içindeki bahçelerden söz etmişlerdir. Bu anlatımlarda yer alan bitkisel peyzaj unsurlarından pek çoğu meyve ağaçlarıdır. Gezginler bu ağaçların dışında, kent içi ve çevresinde bazı çalı ve çok yıllık bitki türlerinin isimlerine de yer vermişlerdir (Çizelge 2).

Çizelge 2. Bitkisel peyzaj unsurları (Anonim 2008).

Table 2. Vegetative landscape materials (Anonymous 2008).

BİTKİ ADI	
Türkçe	Latince
Kayısı Ağacı	<i>Prunus armeniaca</i> L.
Badem Ağacı	<i>Prunus dulcis</i> L.
Nar Ağacı	<i>Punica</i> sp.
Limon Ağacı	<i>Citrus limon</i> L.
Turunç Ağacı	<i>Citrus aurantium</i> L.
Portakal Ağacı	<i>Citrus sinensis</i> L.
Elma Ağacı	<i>Malus domestica</i> L.
Armut Ağacı	<i>Pyrus communis</i> L.
Şeftali Ağacı	<i>Prunus persica</i> L.
Erik Ağacı	<i>Prunus</i> sp.
Hurma Ağacı	<i>Phoenix dactylifera</i> L.
Keçiboynuzu Ağacı	<i>Ceratonia siliqua</i> L.
Zeytin Ağacı	<i>Olea europaea</i> L.
İncir Ağacı	<i>Ficus carica</i> L.
Anadolu Siğla Ağacı	<i>Liquidambar orientalis</i> L.
Dut Ağacı	<i>Morus</i> sp.
Pırnal Meşesi	<i>Quercus ilex</i> L.
Zambak	<i>Lilium</i> sp.
Süsen	<i>Iris</i> sp.
Salep otu	<i>Orchis</i> sp.
Kuş otu	<i>Stellaria media</i> L.
Sarımsak otu	<i>Allium</i> sp.
Kaya gülü	<i>Arabis</i> sp.
Orkide	<i>Phalaenopsis</i> sp.

4. Tartışma ve Sonuç

Selçuklu Dönemi'ne tarihlendirilen Varka ve Gülşah Mesnevisi'ndeki minyatürlerin doğal peyzajlarda resmedilmiş olması ve Selçuklu Dönemi çinilerinde hayvan figürleri içeren av sahneleri kadar, insan figürlerinin de bahçeler içinde, doğal ortamlarda gösterilmesi incelenen bahçe mekânlarını da canlandırır niteliktedir. Söz konusu minyatürlerde, dekoratif şekilde tabiatı canlandıran soyut göl, ağaç, çiçek ve nar dalları, tavuk, horoz, ejder, tavşan, tilki, at, kedi tasvirleri görülmektedir. Redford (2008)'e göre Varka ve Gülşah Mesnevisi'ndeki bu minyatürler, Anadolu Selçuklu Dönemi'nin doğaya olan tutkusunu, simetrik ve tarhlar içine alınmış bitkilerle oluşturulan kompozisyonlarla değil; sade, alçakgönüllü ve doğanın bir parçası olma felsefesi ile ifade ettiklerini göstermektedir.

Tüm bu veriler ve bulgular ışığında, incelenen yapılar ve çevrelerindeki bu alanların doğayla bir bütün halinde olan, fonksiyonelliğinin ön planda tutulduğu bahçeler olduğu düşünülmektedir. Ayrıca Antalya kent çevresinde, kervansaray ve köşk yapılarının yakınlarda yer alan tarım bahçeleri peyzajın hem görsel, hem ekolojik hem de ekonomik boyutları açısından değerli olup, Selçuklu Dönemi'ndeki arazi kullanım şekillerini de ortaya koymaktadır. Bu bağlamda, Selçukluların henüz Anadolu'ya yerleşmeden ve İslam dinini benimsemeden önce sahip oldukları göçebe kültür ve inanışlarının bahçelerini tasarlarken önemli bir etken olduğu sonucuna varılmıştır. Doğada var olan nesnelere karşı olan saygı Anadolu Selçuklu Dönemi'nde de sürmüş, bahçelerde güzellik ve fayda bir arada yer almıştır. İslam dinini benimsemeleri ve özellikle İran ile olan yakın ilişkileri İslam mimarisinin getirisi olan bahçe materyallerini Selçukluların da kullanmalarını sağlamış, ancak

bahçelere şekil verme konusunda bu bahçelerden ayrılarak doğal görünümüne sahip bahçeleri tercih etmişlerdir. Tüm bunların yanında, incelenen bahçe materyallerinin Antalya'daki geleneksel konut bahçelerinde yer alan materyallerle bağdaştığı görülmüş ve bu durum Antalya'da yüzyıllardır süregelen bir bahçe kültürünün var olabileceğini göstermiştir. Örneğin, **Avcı (2005)**, Antalya'nın geleneksel konutlarının bahçeleri gizlilik ve gölge sağlamak amacıyla, ortalama yüksekliği 3,20 m. olan yüksek duvarlarla çevrildiğini ve yapı taşı olarak kaba yonu moloz taş kullanıldığını belirtmektedir. Araştırma bulguları neticesinde Selçuklu Dönemi'ne tarihlendirilebilecek olan bahçe duvarı örneklerinin Antalya'daki geleneksel konutlarda gözlemlenen bahçe duvarları ile hem yükseklik hem de kullanılan yapı malzemesi açısından bağdaşması, yüzyıllardır süregelen ortak bir anlayışın göstergesi olma niteliğinde yorumlanabilmektedir. Ayrıca, yine **Avcı (2005)**'e göre, Antalya'nın geleneksel konut bahçelerine küçük bir kanalla yönlendirilen sular, konutlara yakın olan bir sokak üzerindeki, halk dilinde "arık" adı verilen su kanallarından gelmektedir ve bahçe içerisindeki havuz bu su ile doldurulmakta, bahçelerin sulanması yine bu su ile sağlanmaktadır. Bu bağlamda, Antalya'daki Selçuklu yapılarındaki su kanallarının da bu amaçlara hizmet etmiş olduğunu ve tıpkı geleneksel Antalya konut bahçelerinde olduğu gibi Selçuklu Dönemi'ndeki kullanımlarında mikroklimatik bir etki yaratarak, bahçelere serinlik ve hareket getirdiğini düşünmek yanlış olmayacaktır. Araştırma alanlarından Yivli Minare Külliyesi, Kırkgöz Han ve kuvvetle muhtemel Selçuklu Av Köşkü'nde rastlanan su kuyuları ise Antalya'nın geleneksel konut bahçelerinde de görülen yapısal peyzaj elemanlarından bir diğeridir. **Avcı (2005)**'e göre, Antalya'nın geleneksel ev bahçelerinde, konuttan ayrı ve konutun taşlık bölümüne bitişik halde konumlandırılmış olan kuyulara oldukça sık rastlanmaktadır. Ayrıca fırın kullanımına Antalya'nın geleneksel konut bahçelerinden birinde rastlayan **Avcı (2005)**'e göre; bu fırın, ekme, pide ve baklava gibi yiyeceklerin pişirilmesi için kullanılmaktadır. Bu fırının yapım malzemesi olarak da tuğla ve taş kullanılmıştır. Her ne kadar **Avcı (2005)**'in örneği ile Kırkgöz Han'daki fırın yapısal olarak farklı görümlere sahip olsalar da, yapım malzemesi açısından ve kuvvetle muhtemel fonksiyonel açıdan bağdaşmaktadır.

Yivli Minare Külliyesi çevresiyle birlikte değerlendirildiğinde, İbn Bibi'nin anlattığı Konya ve Kubad Abad'daki bahçelerle pek çok ortak noktaya sahip olduğu anlaşılmıştır. Anıtsal yapılar açısından zengin olan bir tarihi yerleşme alanı olan Yivli Minare Külliyesi; içerisindeki saray, harem, hamam, cami, medrese ve Antalya'nın simgesi olan minaresiyle Selçuklu Dönemi doku özelliklerini koruyan bir yapılar grubudur. Selçuklu kervansaraylarından Kırkgöz Han ve Evdir Han, her ikisi de su kaynaklarının ve tarım arazilerinin yakınında yer almaktadır. Bu özellikleri ile peyzajın ekolojik boyutunda önemli olan alanlarda konumlandırılmışlardır. Hem Evdir Han hem de Kırkgöz Han çevresindeki Akdeniz bölgesine özgü bitkiler, tarihi doku peyzajını zenginleştirmekte, yeşil alan miktarını bölgesel ölçekte arttırmaktadır. Her iki yapı da, Selçuklu Dönemi kervansaray ve kervan yolları anlayışını ortaya koyacak özellikte olup, geçmişten günümüze çeşitli kültürel katmanlara sahip olarak gelmiş miraslardır. Selçuklu Av Köşkü, Selçuklu Dönemi köşk anlayışını, ev içindeki kullanımları ve yaşayış biçimlerini olduğu kadar, avluda ya da bahçede geçirilen zamanın niteliği hakkında da ipuçları yakalamamızı sağlamakta, Selçuklu Dönemi'ndeki gündelik hayat hakkında fikirler vermektedir. Ayrıca bölgenin tek Selçuklu yapısı ve Türk-İslam geleneğinin tek örneği olması

açısından peyzajın kültürel boyutuna önemli derecede katkı sağlamaktadır. Köşkün bulunduğu alanın çevresinde bir zamanlar tarımsal arazilerin de bulunduğu savından yola çıkarak peyzajın hem ekolojik hem de ekonomik boyutuna katkıda bulunduğu tahmin edilmektedir.

Peyzajın farklı boyutlarında, eşsiz değerlere sahip olan Antalya'daki bu yapılar ve çevreleri, bu topraklarda bizlerden önce yaşayanların insanlığa bir mirası olarak değerlendirilmektedir. Zamanın sürekliliği ve değişen koşullar sebebiyle, pek çoğu özgün özelliklerini kaybetmiş ya da yok olmuş Türk bahçe kültürünün izlerini aramak, bu kültürü sürdürerek belirli prensipleri olan bir bahçe tarzı ortaya koymak, gelişmiş toplumların bahçeleri göz önünde bulundurulduğunda bir ihtiyaç olarak görülmektedir.

Kaynaklar

- Akdoğan G (1995) Dünden bugüne bahçe kültürümüz. Bahçe Kültürü Dergisi, Yapı Kredi Yayınları, 58: 7-14.
- Anonim (2008) Gezginlerin Gözüyle Antalya. (Ed: Dörtlük K) Suna-İnan Kırca Akdeniz Medeniyetleri Araştırma Enstitüsü, Antalya.
- Anonim (2013) Evdir Han. <http://www.fatihkarcı.com/evdir-han/>. Erişim 18 Şubat 2015.
- Atalay Seçen E (2011) Dolmabahçe Sarayı ve Bayıldım Bahçeleri 19. yüzyıl tasarım ilkeleri ve bitkisel restitüsyonu. Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Atasoy N (2002) Hasbahçe Osmanlı Kültüründe Bahçe ve Çiçek. Mas Matbaacılık, İstanbul.
- Avcı Ü (2005) Antalya kenti geleneksel Türk konutlarında bahçe mekânının analizi. Yüksek Lisans Tezi, Akdeniz Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Antalya.
- Bektaş C (1999) Selçuklu Kervansarayları-Korunmaları, Kullanımları Üzerine Bir Öneri. Yem Yayınları, İstanbul.
- Çınar S, Kırca S (2010) Türk kültüründe bahçeyi algılamak. İstanbul Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi 60 (2): 59-68.
- Eldem SH (1976) Türk Bahçeleri. Kültür Bakanlığı Türk Sanat Eserleri: 1, İstanbul.
- Erdoğan E (1996) Anadolu avlularının özellik ve düzenleme ilkeleri üzerinde karşılaştırmalı bir araştırma. Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Evyapan G (1986) The intrinsic values of the traditional Anatolian Turkish garden, environmental design, Journal of the Islamic Environmental Design Research Centre 2 10-15.
- Kayakent T (1999) Tarih içinde bahçe olgusu ve eski Türk bahçelerinin günümüz bahçelerine dönüşüm süreci. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Köylü P (2003) Türk bahçesi kimliğinin mekân sentaksı açısından incelenmesi: Topkapı Sarayı örneği. Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Le Bruyen C (1728) Voyage au Levant L'asie Mineure. Tome I-II, Paris.
- Memlük Y (2013) Anadolu'da Türk bahçesi ve bahçe kültürü. Plant Dergisi www.plantdergisi.com/yazi-profdrayalcin-memluk%20anadolu'da-turk-bahcesi-ve-bahce-kulturu-51.html. Erişim 06 Nisan 2014.
- Redford S (2008) Anadolu Selçuklu Bahçeleri (Alaiyye). Eren Yayıncılık, İstanbul.
- Riefstahl R (1941) Cenubi Garbi Anadolu'da Türk Mimarisi. Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul.
- Sönmez C (2009) Antalya Kaleiçi: Selçuklu ve Beylikler Dönemi Eserleri. Mimarlar Odası Antalya Şubesi Yayınları, Antalya.

- Şahin C, Erol U (2009) Türk bahçelerinin tasarım özellikleri. Süleyman Demirel Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi 2: 170-181.
- Turfan K (1997) 1955 yılı Antalya merkez eski eser fişleri. Suna-İnan Kıraç Akdeniz Medeniyetleri Araştırma Enstitüsü, Antalya.
- Tükel Yavuz A (2000) Antalya Kemer'deki Selçuklu köşkü. (Ed. Aslanapa O, İhsanoğlu E), Prof. Dr. Emin Bilgiç Hatıra Kitabı, İrcica Yayınları, İstanbul. s. 279-302.
- Üreğen N (2007) Kırkgöz Han fotoğrafları ve tadilat projesi. Antalya Vakıflar Bölge Müdürlüğü arşivi, Antalya.
- Yılmaz L (2002) Antalya: Bir Orta Çağ Türk Şehrinin Mimarlık Mirası ve Şehir Dokusu (16. Yüzyılın Sonuna Kadar). Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.
- Yılmaz L (2006) Antalya. (Ed. Peker A, Bilici K), Anadolu Selçukluları ve Beylikler Dönemi Uygarlığı-II, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara. s.195-209.